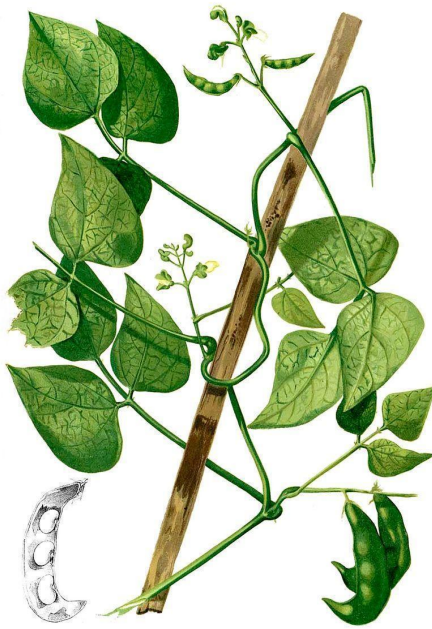

UDHËZIME PËR KULTIVIM:

Fasulja

(*Phaseolus spp.*)

Familja: Fabaceae
Nenfamilja: Faboideae

Në gjininë *Phaseolus*, speciet e zbutura që hahen zakonisht përfshijnë:

- *P. vulgaris*, fasulja e zakonshme - Emrat e zakonshëm janë: fasule franceze (xhuxh ose ngjitëse), fasule shkurre ose fasule (në SHBA). Njihet gjithashtu si fasule fileto, fasule, fasule dylli (shkurre), fasule fije (bush).

· *P. coccineus*, fasulja vrapuese - Emrat e zakonshëm janë: Fasule vrapuese, fasule e kuqe e ndezur.

· *P. lunatus* the Lima bean - Emrat e zakonshëm janë: fasule lima, fasule gjalpë, fasule sieva, fasule birmane ose fasule Madagaskar. Ka edhe kultivarë shkurre dhe pol.

Imazhi: *Phaseolus lunatus*

ORIGJINA

Të dyja fasulet e zakonshme (*P. vulgaris*), fasulet vrapuese (*P. coccineus*) dhe fasulet e Lima (*P. lunatus*) janë vendase në Amerikën Qendrore dhe u importuan në Evropë në shekullin e 16-të në kontekstin e udhëtimeve pushtuese koloniale. Dëshmitë arkeologjike sugjerojnë se fasulet ishin pjesë e dietës të paktën 8000-9000 vjet më parë. Prindërit e egër të fasules **Runner janë** vendas në rajonet më të ftohta dhe me lartësi të madhe të Meksikës dhe Amerikës Qendrore dhe ata preferojnë klimën më të ftohtë dhe më të lagësht të Evropës Veriore dhe rajoneve malore në Evropën Jugore. Të dhënat arkeologjike sugjerojnë se ndodhën dy linja të veçanta zbutjeje të fasules së egër **Lima**; një në Ande rreth vitit 2000 para Krishtit dhe një në Mesoamerikë ka shumë të ngjarë rreth vitit 800 para Krishtit.

KARAKTERISTIKAT VEGJETATIVE DHE GJENERATIVE

Fasule e zakonshme (*P. vulgaris*)

- E rritur si njëvjeçare, mund të jetë shumëvjeçare në klimën tropikale.
- **Mbirja:** optimale në 20°-30° C, me një temperaturë minimale 15° C. Mbirja është e dobët nëse temperatura e tokës është nën 10° C. Ditët në dalje - 8-10, por farave mund të duhen 2 javë për të mbirë në kushte më të ftohta (njëlloj si për fasulet dhe fasulet lima).
- **Lartësia e bimës:** Varietetet xhuxh: 20-60 cm të larta, varietetet ngjitëse: 2-3 m të larta.

- **Gjethja:** gjethe jeshile të cilat ndahen në tre fletëza me tehe të lëmuara që janë disi me qime, secila 6-15 cm e gjatë dhe 3-11 cm e gjerë dhe zakonisht kanë bazë të gjerë dhe majë të mprehtë.
- **Kërçelli:** kërçell zvarritës, ngjitës ose i ngritur dhe i degëzuar, në varësi të varietetit.
- **Lulja:** Vetëpjalumuese. Në varësi të varietetit, shumica lulëzojnë 4-6 javë pas mbjelljes.
- **Rrënja:** Një sistem rrënjor i bazuar në rrënjët e sipërme me rrënjë anësore zakonisht brenda 15 cm të sipërme të tokës.
- **Bishtajat:** Bishtajat ndryshojnë në gjatësi dhe lakim (të drejtë kundrejt të lakuar), seksion kryq (diametri, i sheshtë, i rumbullakët) dhe ngjyra (e verdhë, jeshile, vjollcë dhe lara-lara) përpara se farat të fillojnë të zhvillohen.
- **Farat:** Farat ndryshojnë sipas kultivarit për sa i përket formës, madhësisë, ngjyrës, raportit të niseshtës dhe përmbajtjes së proteinave.

Fasule vrapuese (*P. coccineus*)

- **Shumëvjeçare:** formuese e zhardhokëve, por e butë ndaj ngricave, prandaj zakonisht rritet si njëvjeçare. Megjithatë, është e mundur të dimëroni zhardhokët për t'u rimbjellur në pranverë.
- **Lartësia e bimës:** Varietetet ngjitëse formojnë hardhi 3m-3.5m të larta.
- **Gjethja:** gjethe jeshile të cilat ndahen në tre gjethe, me buzë të lëmuara, disi me qime, secila 12-15 cm e gjatë. Fletëpalosjet kanë bazë të gjerë dhe majë të theksuar.
- **Kërçelli:** hardhi të fuqishme që ndjekin ose ngjiten. Varietetet xhuxh janë të ngritura me kërçell të degëzuar.
- **Lulja:** insekt i pjalmuar. Në varësi të varietetit dhe klimës, shumica lulëzojnë 8-10 javë pas mbjelljes.
- **Rrënja:** Tuberoze me rrënjë anësore zakonisht brenda 15 cm të sipërme të tokës. Rrënjët janë të kolonizuara nga bakteret e rizobiumit duke rezultuar në nyje të çrregullta të rrënjëve.
- **Bishtaja:** Bishtaja të sheshta jeshile me shije dhe teksturë të veçantë.
- **Farat:** 2-3 cm të gjata dhe ngjyra varion nga e bardha në të zezë në vjollcë të zezë lara-lara.

fasule lima (*P. lunatus*)

- **Shumëvjeçare:** Zakonisht kultivohet si njëvjeçare.
- **Lartësia e bimës:** shkurre të ngritura: 30-90 cm të larta, varietetet ngjitëse formojnë hardhi të larta 4-6m.
- **Gjethja:** gjethe jeshile të cilat ndahen në tre, secila 6-15 cm e gjatë dhe 3-11 cm e gjerë.
- **Kërçelli:** kërçell zvarritës, ngjitës ose i ngritur dhe i degëzuar, në varësi të varietetit.
- **Lulja:** vetëpjalmohehet. Në varësi të varietetit, shumica lulëzon 4-6 javë pas mbjelljes me lule të bardha ose vjollcë.
- **Rrënja:** një sistem rrënjor i bazuar në rrënjë, me rrënjë anësore me mish.
- **Bishtaja:** 5-12 cm e gjatë dhe që përmban 2-4 fara.
- **Farat:** Farat ndryshojnë sipas dy llojeve kryesore për sa i përket formës, madhësisë dhe ngjyrës.

TOKA DHE KLIMA

- **Toka:** Ashtu si me të gjitha Phaseolus, fasulet dhe fasulet Lima preferojnë një tokë alkali dhe nuk kanë nevojë për pleh shtesë azotik. Tokat tepër të pasura do të rezultojnë në rritje me gjethe, por pak fasule. Fasulet e zakonshme preferojnë një tokë argjilore të drenazhuar mirë (pa argjilë të rëndë ose toka acidike).
- **Uji:** Kërkesa e lartë për ujë gjatë mbirjes, lagështi mesatare dhe jo prerje uji. Për fasulet e zakonshme: E ndjeshme ndaj thatësisë gjatë lulëzimit dhe formimit të farës, e ndjeshme ndaj prerjeve të ujit.

- **Klima:** Klimë e ngrohtë - e ndjeshme ndaj temperaturave nën 15°C dhe mbi 30°C gjatë lulëzimit. Coccineus është më tolerant ndaj temperaturave më të ftohta se speciet e tjera Phaseolus dhe është i ndjeshëm ndaj temperaturave nën 10°C dhe mbi 30°C. P. Lunatus kërkon një klimë të nxehtë dhe të lagësht.
- Vend me diell.

PRAKTIKAT E KULTIVIMIT

- **Koha e mbjelljes:** në Evropën veriore, farat mbillen zakonisht në mbulesë nga prilli deri në maj, në Evropën qendrore ato mund të mbillen direkt nga mesi i prillit deri në mes të majit, në klimën mesdhetare ato mbillen në të njëjtën periudhë ose në fillimi i korrikut për të shmangur thatësinë dhe nxehtësinë gjatë lulëzimit.
- **Temperatura e tokës:** temperatura minimale 15°.
- **Mbjellja e fshehtë:** Në rajonet ku sezoni i rritjes është mjaft i shkurtër, (dhe veçanërisht i dobishëm për të korrur fasule të thata) farat mbillen në enë të vogla individuale për transplantim kur nuk ka rrezik nga ngrica.
 - Për fasulet Runner (*P. coccineus*): Farat mbillen në enë individuale - në vazo më të thella për të lejuar rrënjën e fuqishme - për transplantim kur nuk ka rrezik nga ngrica.
- **Distanca ndërmjet bimëve:** Distanca mesatare: 15 cm, më larg për fasulet më të mëdha. Dy ose tre fasule ngjitëse mund të mbillen në bazën e një shtylle, por shtyllat duhet të vendosen në një distancë prej 40-45 cm.
 - Për fasulet Runner (*P. coccineus*): Distanca varet nga rregullimi i mbështetësve. Dy ose tre fara mund të mbillen në bazën e një shtylle, në një distancë prej 40-60 cm. Nëse transplantoni bimë: 30 cm.
- **Largësia ndërmjet rreshtave:** varet nga mënyra e kultivimit, Bishtaja: 15-20 cm në çdo drejtim, ose në rreshta: 30-40 cm ndërmjet rreshtave. Fasulet ngjitëse: 30-40 cm midis rreshtave, por distanca mund të varet nga rregullimi i mbështetësve.
- **Thellësia e mbjelljes:** 4-5 cm, më e thellë nëse toka është e thatë ose ekziston rreziku që minjtë ose volat të gërmojnë farat. Për fasulet Runner: 5-8 cm.
- **Mbirja për fasulet Runner:** 7-14 ditë.
- **Këshilla:** Për farat e mbjella fillimisht në mbulesë, sistemi rrënjor fitor duhet të transplantohet me kujdes për të shmangur shqetësimet. Fasulet ngjitëse (shtylla) dhe fasulet lima do të kenë nevojë për mbështetëse si kallamishte, shtylla druri, struktura metalike të gatshme ose lloje rrjetash. Kur fasulet ngjitëse arrijnë majën e mbështetësve të tyre, ato mund të priten për të nxitur lulëzimin dhe formimin e fasuleve dhe për të parandaluar që hardhitë të ngatërrohen shumë.
- Fasule Lima (*P. lunatus*): Duke qenë se kjo varietet fasule ka nevojë për më shumë ngrohtësi dhe lagështi sesa varietetet vulgaris ose coccineus, ajo duhet të mbillet e fshehtë dhe në shumicën e rajoneve të Evropës duhet të kultivohet plotësisht në një serë ose politunel.

DËMTUESIT DHE SËMUNDJET

Vendosni bimët e reja në tenxhere për t'i mbrojtur ato nga **kërmijtë dhe kërmijtë**. **Afidet** (zakonisht në lastarët e rinj dhe në pjesën e poshtme të gjetheve) mund të shtypen ose të lahen nga bima. Për të

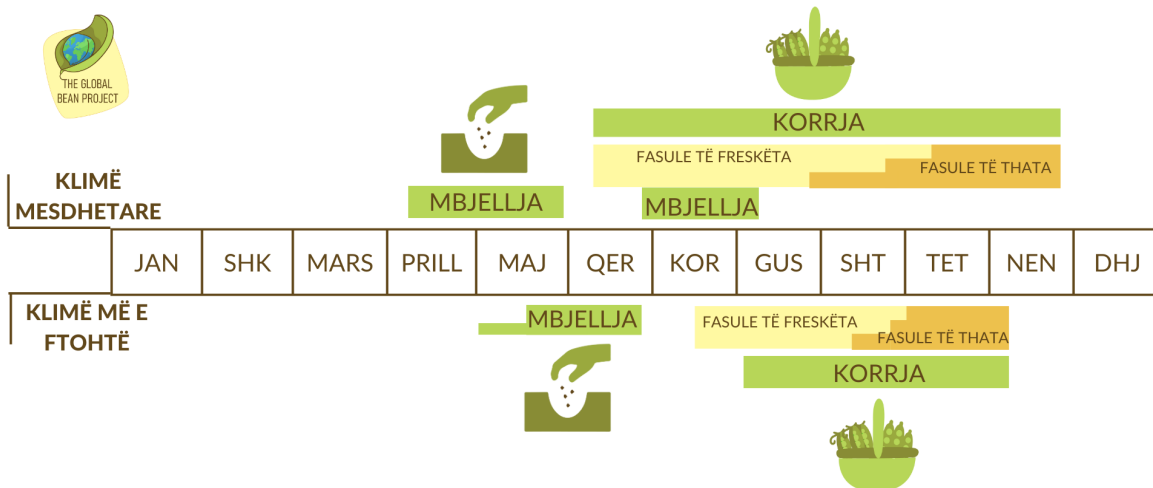
mbrojtur farat nga gërvishtja e fasules (*Acanthoscelides obtectus*), vendosni farat e thara plotësisht në një qese të mbyllur dhe vendosini në frigorifer për të paktën 3 ditë. Më pas ruajeni qesen në një vend të freskët dhe të errët. Nëse fasulja është e infektuar me ndryshk të fasules (*Uromyces appendiculatus*, pustula sporesh kafe ose të zeza në gjethe, kërcell ose bishtaja), hiqni gjethet e prekura, digjni çdo bimë të prekur rëndë dhe mos kurseni farën nga bimët e infektuara nga ndryshku. Kjo vlen edhe për bimët e prekura nga aureolë (*Pseudomonas syringae* pv. *Phaseolica*, njolla kafe në gjethe me një shenjë karakteristike të aureolës së verdhë rreth tyre) ose *Sclerotinia* (myk me gëzof në kërcell të kalbur dhe trupa të mëdhenj gri dhe të zinj (sclerotia) brenda kërcellit).

KORRJA DHE PËRDORIMI

- **Bishtajat jeshile:** Shumë fasule, veçanërisht kultivarët më modernë, mund të hahen në fazën e fasules jeshile, fasule franceze ose fasule.
- **Fasulet e papjekura:** Kur ato të jenë fryrë, fasulet mund të qërohen për t'u gatuar dhe për t'i ngrënë të freskëta. Fasulet janë të mira për t'u ngrënë në fazën kur fillojnë të thahen: demi-sek.
- **Farat e pjekura:** Në disa klima, fasulet mund të lihen të thahen në bimë dhe të korren kur e gjithë bima të jetë tharë. Në Mesdhe korrja është midis korrikut - fillimi i gushtit dhe në vjeshtë nëse mbillet në korrik. Në Evropën Qendrore korrja është e mundur nga fundi i gushtit - mesi i tetorit. Në Evropën Veriore, disa fasule mund të thahen në bimë ose ato duhet të mblidhen dhe thahen në ambiente të mbyllura.
- **Tharja e fasuleve për ruajtje:** Fasulet duhet të thahen plotësisht përpara se të ruhen në enë hermetike në një vend të freskët dhe të thatë.
- **Fasulet e thata:** duhen njomur për t'u rihidratuar përpara se t'i gatuan

AFATET KOHORE

Afati kohor i mësipërm i referohet zonës së Evropës Qendrore.

Projekti *Global Bean* është një rrjet uropian për të promovuar dhe shpërndarë perdrimin dhe kultivimin e bishtajoreve në kopshtet dhe fushat tona.

Me shumë info shih online:

info@globalbean.eu

www.globalbean.eu

Supported by:

Federal Ministry
for the Environment, Nature Conservation,
Nuclear Safety and Consumer Protection

based on a decision of
the German Bundestag